

Ηθική και Λογοτεχνία*

**Σεμινάρια Επιθεωρητών Φιλολογικών Μαθημάτων
Σεπτέμβριος 2013**

***Η παρούσα μορφή έχει ελεγχθεί από την Επιστημονική υπεύθυνη του Π.Σ.Λ.
Δρα Αφροδίτη Αθανασοπούλου**

**Λογοτεχνία → σημαίνον αισθητικό και
μορφωτικό αγαθό
→ φορέας οικουμενικών αξιών**

***Η ενασχόληση με τα λογοτεχνικά κείμενα
καθιστά τους μαθητές ικανούς:***

- να αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα στις πολυειδείς όψεις και εκδοχές της.**
- να παίρνουν κριτική θέση απέναντι σε ζητήματα της ατομικής και της κοινωνικής ζωής.**

Βασικοί στόχοι αξιακού περιεχομένου στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Λογοτεχνίας είναι:

- **η καλλιέργεια αξιών (ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη, αλληλεγγύη, σεβασμός της ετερότητας, κοινωνική υπευθυνότητα, αγωνιστικότητα, πατριδογνωσία και φιλοπατρία)**
- **υιοθέτηση στάσεων-συμπεριφορών (π.χ. ενσυναίσθηση, δημοκρατική συνείδηση-εγρήγορση, αναζήτηση εναλλακτικών εκδοχών στα σενάρια της ζωής)**

Ηθική και Λογοτεχνία

Κειμενικά παραδείγματα

1. Μ. Χάκκας, Το ψαράκι της γυάλας (Γ΄ Λυκείου)

- Ψυχική ταλάντευση του ήρωα στην επιβολή της δικτατορίας → Δράση ή απραξία; Άρνηση ή παραδοχή;
Η δεύτερη επιλογή (απραξία, παραδοχή) συνιστά την *έκπτωση* του αγωνιστικού φρονήματος, την ηθική αλλοτρίωση του «βολεμένου» ανθρώπου, ταυτόχρονα όμως και την τραγικότητά του.
- Έτσι, η ατομική περίπτωση εξακτινώνεται (αφορά κάθε άνθρωπο/πολίτη) και θέτει στη συνείδηση του αναγνώστη την επιλογή μιας στάσης πολιτικής που είναι ταυτόχρονα και *ηθική*.

2. Γ. Ρίτσος, Ο Αποχαιρετισμός (Γ΄ Λυκείου και Γ΄ Γυμνασίου: ενότητα «Οικουμενικές αξίες και Λογοτεχνία»)

- **Ο Γρηγόρης Αυξεντίου, ένας απλός καθημερινός άνθρωπος, αναλαμβάνει ενσυνείδητα το χρέος του απέναντι στην πατρίδα, τον Άνθρωπο και τον κόσμο όλο. Γίνεται έτσι ήρωας, δηλαδή, πανανθρώπινο σύμβολο αγωνιστικότητας και ήθους σε κρίσιμες στιγμές/δοκιμασίες.**

3. Κ. Θεοτόκης, Η Τιμή και το Χρήμα (Β΄ Λυκείου)

- **Δίλημμα: επιλογή ανάμεσα στον έρωτα και μια ηθική στάση ζωής**
Λύση → θυσία του έρωτα, της χαράς της ζωής, για μια μεγαλύτερη αξία: την καταξίωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας
- **Φαινομενική «ήττα» -vs- Ουσιαστική νίκη της Ρήνης σε ηθικό επίπεδο → εσωτερική απελευθέρωση - χειραφέτηση**

4. Δ. Σολωμός, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι (Α΄ Λυκείου και Γ΄ Γυμνασίου: ενότητα «Οικουμενικές αξίες και Λογοτεχνία»)

- Αγώνας και αντίσταση μέχρι εσχάτων των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» απέναντι στον χειρότερο εχθρό/πειρασμό: πείνα, ένστικτο επιβίωσης, μαγεία φύσης = ομορφιά ζωής.
Η δύναμη του πειρασμού μετράει την ηθική αξία της *αυτοθυσίας* των Μεσολογγιτών και εξηγεί -με τον πιο αδιαμφισβήτητο τρόπο- γιατί, παρότι πολιορκημένοι, παραμένουν Ελεύθεροι.

5. Στρ. Τσίρκας, Το δέντρο

(Β΄ Γυμνασίου – ενότητα «Λογοτεχνία και Οικολογία»)

- Πρόβλημα ή δίλημμα της σωστής στάσης/ συμπεριφοράς στην κοινωνική ζωή:
 - ή σιωπάς και αδιαφορείς → στάση κοινωνικής δειλίας (για να μη χάσουμε το «ψωμί» μας)
 - ή μιλάς, φωνάζεις, διαμαρτύρεσαι και, τελικά, χάνεσαι → στάση κοινωνικά και ηθικά σωστή (με βαρύ, όμως, τίμημα)

6. Β. Μιχαηλίδης, 9^η Ιουλίου 1821 (Α΄ Λυκείου και Γ΄ Γυμνασίου - ενότητα «Ο τόπος μου και οι άνθρωποι»)

Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός

→ αρνείται να διαφύγει (να σωθεί ατομικά)

→ αρνείται να εκθέσει το ποίμνιό του στο μένος του Μουσελίμ-Αγά, που θα ζητά εκδίκηση για τη φυγή του Αρχιεπισκόπου.

- **Φυγή = λιποταξία**
- **Ηθική στάση: η συμφιλίωση με τον θάνατο, η αυτοθυσία για το κοινό καλό**

7. Κ. Π. Καβάφης, Θερμοπύλες (Γ΄ Γυμνασίου - ενότητα «Οικουμενικές αξίες και Λογοτεχνία»)

- **Αξιακό περιεχόμενο του ποιήματος: να προβλέπεις ότι θα ηττηθείς (πάντα θα βρεθεί ένας Εφιάλτης και οι Μήδοι θα περάσουν) και όμως «να μη κινείς από το χρέος σου», να στέκεσαι ασάλευτος στη θέση σου γνωρίζοντας πως θα πέσεις.**
- **Στάση ζωής των ανθρώπων που προσηλώνονται στις επιταγές της ηθικής φωνής μέσα τους (που είναι πανανθρώπινη), αφηφώντας το κόστος για τον εαυτό τους.**
- **Η εκπλήρωση του χρέους αποκτά ύψιστη αξία όταν εκδηλώνεται με ψυχικό μεγαλείο, έχοντας κανείς ξεκάθαρη συνείδηση της τραγικής έκβασης.**

Ηθική και Λογοτεχνία

Θέματα προς συζήτηση /προβληματισμό

- Ποια έννοια έχουν αξίες όπως η τιμή και η θυσία σε διαφορετικές εποχές και κοινωνίες; Να εξηγηθούν κοινωνικο-ιστορικά οι όποιες διαφοροποιήσεις ή παραλλαγές.
- Ποια είναι τα διαδοχικά στάδια που περνούν οι ήρωες των έργων για να φτάσουν στο τέλος, στην ηθική κορύφωση.
- Πώς επιδρούν οι φυσικοί - βιοτικοί φραγμοί (το ένστικτο της αυτοσυντήρησης) στους ήρωες και στον ηθικό αγώνα τους.
- Να σχολιαστεί η τελική έκβαση των έργων: γιατί προκρίνεται *αυτή*, κατά τη γνώμη σας, από τους λογοτέχνες;
- Πώς αποτιμάται (από τον συγγραφέα ή/και τον αναγνώστη που διαβάζει το κείμενο) ο αγώνας, η αποφασιστικότητα και η υπέρτατη θυσία/αυτοθυσία που πραγματοποιούν οι ήρωες των αντίστοιχων λογοτεχνικών έργων στο όνομα ιδανικών-ηθικών αξιών.

Θέματα προς συζήτηση /προβληματισμό

- Να σχολιαστούν τα διλήμματα και το τίμημα που συνεπάγεται κάθε φορά η στάση/επιλογή των ηρώων. Ποιες αξίες θριαμβεύουν τελικά και με τι κόστος;
- Σε τι συνίσταται το μεγαλείο της θυσίας των ηρώων (που εν πολλοίς είναι καθημερινοί άνθρωποι); Να σχολιαστεί γιατί οι ήρωες των παραπάνω (αλλά και άλλων ομόθεμων λογοτεχνικών έργων) αποτελούν μορφές-σύμβολα με διαχρονική αξία.
- Πώς κρίνετε το ότι οι συγκεκριμένοι ήρωες επέλεξαν να υιοθετήσουν στάση σύμφωνη με τις ηθικές αξίες της τιμής και της αξιοπρέπειας; Δοκιμάστε να ξαναδιαβάσετε τα κείμενα αλλάζοντας τη στάση τους. Σχολιάστε τις παρατηρήσεις σας με άξονα τη σχέση ηθικής-λογοτεχνίας.
- Ποια στάση νομίζετε ότι θα τηρούσατε σήμερα εσείς ή κάποιος σύγχρονός σας αν βρισκόταν στη θέση κάποιου από τους ήρωες ή τις ηρωίδες στα παραπάνω λογοτεχνικά έργα;
- Προσπάθεια εμβάθυνσης συνολικά στο νόημα («μήνυμα») του εκάστοτε λογοτεχνικού έργου: οι ηθικές αξίες σε αντιδιαστολή με τα υλικά αγαθά/ανταλλάγματα και η βαρύτητά τους στη ζωή και τη συμπεριφορά των ανθρώπων (σε συνάρτηση με το κόστος τους).